

PAPER DETAILS

TITLE: TÜRKÇEDE SAYILAR

AUTHORS:

PAGES: 1-13

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4496486>

littera turca

Journal of Turkish Language and Literature
e-ISSN: 2149-892X
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/littera>

[Cilt/Volume: 11, Sayı/Issue: 1, Kış/Winter 2025]

TÜRKÇEDE SAYILAR

(Numbers in Turkish)

Çeviri Makale / Translated Article

Geliş Tarihi / Date Received: 06.01.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25.01.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 31.01.2025

DOI Numarası / DOI Number: 10.20322/littera.1614201

Mükremin DOĞAN

Doktora Öğrencisi
Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı ABD.
orcid.org/0009-0005-5897-497X
mukrdogan@gmail.com

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için "Etik Kurul Belgesi" gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: "Benzerlik Raporu" İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından "Telif Hakkı Formu" imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi:

Doğan, M. (2025). Türkçede Sayılar. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 11(1), ss. 116-128.
10.20322/littera.1614201

Sorumlu Yazar:

Mükremin DOĞAN, mukrdogan@gmail.com

Özet

Temel kelimeler nitelikleri itibariyle bir dilin diğer dillerle akrabalığını, ilişkisini, bağlantısını açıklamak amacıyla yahut yeni bir dil öğrenilirken ihtiyaç duyulan ve ilk başvurulacak sözlerdir. Dillerin temel söz varlığı içinde oldukça önemli bir yere sahip olan sayı adları; asıl sayılar ve bunlardan çeşitli eklerle türetilen veya başka sözcüklerin yardımıyla kurulan sıra, üleştirme, topluluk sayıları gibi gruplardan oluşmaktadır. Türkçenin diğer dillerle ilişkisi ve buna bağlı olarak da sözcüklerin kökeni meselesi, Türkolojinin kurulmasından bu yana her dönemde ilgi çekici bir konu olmuştur. Bu ilgiden sayılar da payını almış; birçok uzman, sayı adlarının etimolojisi üzerine fikir beyan etmiş, makaleler yazmıştır. Ünlü İngiliz Doğu bilimci Gerard Clauson, kendi ifadesiyle “Türk dilleri”nin sayı sisteminin oldukça zengin olduğunu ve bu sistemin kimi özelliklerinin başka dillerde bulunmadığını belirtmekte; bu benzersiz niteliklerin Türkçe ile Altay bölgesinin diğer dilleri arasında genetik bir bağ bulunduğuna dair teze karşı önemli deliller sunduğunu iddia etmektedir. Sayılar konusunun araştırmacılar tarafından incelendiğini ama bazı ilginç noktaların yeterince tartışılmadığını söyleyen Clauson, bu makaleyi de bu amaçla kaleme aldığını ifade etmektedir. Yukarıda bahsedilen sayı gruplarının köken ve anlamlarına dair hususlar, makalede Türkçenin farklı lehçe ve devirlerinden verilen örneklerle ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiş; kimi sayı adlarının bölgedeki farklı dillerden alındığına dair iddia Moğolca, Tunguzca, Tokarca, Çince gibi dillerden getirilen sözcüklerle ispat edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Erken Türkçe, sayılar, ikiz ünsüzler.

Abstract

Basic words are the first words that are needed and used to explain the kinship, relationship and connection of a language with other languages, or when learning a new language. Numerals, which have a very important place in the basic vocabulary of languages, consist of cardinals and groups such as ordinals, distributives, collectives. The relationship of Turkish with other languages, and accordingly the origins of words, has been an interesting subject in every period since the establishment of Turkology, with many experts expressing their opinions and writing articles on the etymology of numbers. Gerard Clauson, a renowned English Orientalist, asserts that the number system of the “Turkic languages” is remarkably rich and that certain characteristics of this system are not observed in other languages. He contends that these distinctive features offer substantial evidence that challenges the hypothesis of a genetic connection between Turkish and other Altaic languages. Clauson acknowledges the prior research on the subject of numbers, yet asserts that certain salient points remain inadequately addressed. It is for this reason that he has undertaken the present article. The article provides a comprehensive evaluation of the issues concerning the origin and meanings of the number groups previously mentioned. This evaluation is supported by examples drawn from various dialects and periods of Turkish. The article also seeks to substantiate the claim that some numbers have been adopted from different languages spoken in the region. This claim is supported by evidence derived from languages such as Mongolian, Tungus, Tokharian and Chinese.

Keywords: Early Turkish, numerals, double consonants.

GİRİŞ

Türk dilleri¹, sayı dizileri açısından oldukça zengindir ve bu dillerin sayı düzenlerinde sıra dışı bazı özellikler mevcuttur. Türkçenin temel niteliklerinin iyi bilindiği ve bunlar hakkında söylenecek başka bir şey kalmadığı düşünülebilir; ancak bazı ilginç noktalar henüz gerektiği gibi tartışılmamıştır. Bu makalenin amacı bu konulara dikkat çekmektir.

Türkçede dört farklı sayı dizisi bulunmaktadır:

- (1) Asıl sayılar: bir, iki, üç, vb.
- (2) Sıra sayıları: birinci, ikinci, üçüncü, vb.
- (3) Üleştirme sayıları: birer, ikişer, üçer, vb.
- (4) Topluluk sayıları: tekli, ikili, üçlü, vb., bunların yanı sıra “ikiz, üçgen, dörtgen” gibi isimler veya sıfatlar; “bir şeyi iki kez yapmak” gibi fiiller de temelinde sayı barındıran ifadelerdir. Öte yandan Türkçede hem asıl sayılardan oluşan ve sonrasında dilden dile değişen bir ismin geldiği “bir kez, iki kez, üç kez” vb. sayı zarfları için hem de **üçte bir** “üçte bir” gibi öbeklerle ifade edilen kesirler için sayı dizileri yoktur.

1. Asıl Sayılar

Asıl sayıların bilinen en eski şekilleri şunlardır:

Birlikler: **bi:r, ékki(?)**, **üç, tö:rt, bé:ş, altı:, yétti(?)**, **sekkiz(?)**, **tokkuz(?)**.

Onluklar: **o:n, yégirmi:, ottuz(?)**, **kırk, ellig(?)**, **altmış, yétmiş, sekkiz(?)o:n, tokkuz(?)o:n**.

100 yü:z; 1,000 biñ veya **biñ; 10,000 tümen**. Bunlar Türkü, Uygur ve Mani lehçelerindeki VIII. yüzyıl biçimleridir. XI. yüzyıla gelindiğinde, en azından Hakanî’de, 80 ve 90; **seksö:n** (*Kaş. I 437, 21*) ve **tokso:na** (*Kaş. I 437, 16*) dönüştürülmüştür. *Kaş.*, eski uzun biçimlerin birleşmesiyle bu sözcüklerin oluştuğunu özellikle belirtmektedir. Bu sözcüklerin bazıları ünsüz, bazıları ünlü harflerle bitmekte; bu da diğer dizilerin düzenini etkilemektedir.

¹ Bu terimi, Türkçenin en eski ve önemli bakiyesi olan “Runik” harflerle yazılmış “Orhun Yazıtları”nın sekizinci yüzyıl “Türkü”sünden; hâlen Türkiye, İran, Sovyetler Birliği ve Kuzeybatı Çin’de konuşulmakta olan bu ailenin tüm modern dillerine kadar tüm dilleri kapsayacak şekilde kullanıyorum. “Eski Türkçe” ifadesi ile Türkü’yü, Uygurca’yı ve Türkü’ye oldukça benzeyen ve bilinen en eski biçimleriyle neredeyse onunla çağdaş olan Mani lehçelerini kastediyorum. *Studia Altaica, Festschrift für Nikolaus Poppe*’ta (Ural-Altaische Bibliothek, Wiesbaden, 1957) yer alan “The Turkish Y and Related Sounds” adlı makalede çalışmalarımın hangi dilleri kapsadığını ve kullandığım terminolojiyi uzun uzun anlattım. Burada o makalede açıklanan transkripsiyon düzenini -kabaca Resmî Türk Alfabeti’ni- bazı eksik sesleri göstermek için eklenen harfler ve işaretlerle birlikte kullanıyorum; özellikle tonsuz art damak sızıcı ünsüzü için **x**, erken Türkçede açık **e**’den ayırt edilebilen kapalı **é** ve uzun ünlüleri belirtmek için iki nokta kullanımı (**a**: uzun **a** vb.).

Roma rakamları, VIII. yüzyıldan itibaren miladi takvimin bir yüzyılını göstermektedir.

Türkü yazıtlarına yapılan atıflar, H. N. Orkun’un *Eski Türk Yazıtları*, T.D.K., İstanbul, 1936-1941’de yayınlanan metinlere aittir.

Kaş., Mahmüd el-Kâşğari’nin (XI) *Dīvanü’l-Luğati’l-Türk* adlı eserinin kısaltmasıdır; cilt, sayfa ve satır referansları Besim Atalay’ın Türk Dil Kurumu, Ankara, 1939 ve sonrasında yayınlanan Türkçe çevirisine aittir.

Kutadğu Bilig’e (XI) yapılan atıflar R. R. Arat’ın T.D.K., İstanbul, 1947’deki eleştirel baskısına aittir.

Senglah’a (XV/XVIII) yapılan atıflar Gibb Memorial Trust’ın sahibi olduğu ve kısa süre içinde bir kopyasının yayımlanacağı umulan el yazmasına aittir.

Ünlülerinin arasında ikiz ünsüz barındıran 2, 7, 8, 9, 30 ve 50 sayılarının sonunda bir soru işaretinin bulunduğu fark edilecektir. 2'nin orijinal biçimi ile alakalı çifte şüphe söz konusudur. Bazı modern dillerde **e-** veya **é-** ile yazılmış istisnaları mevcut olsa da VIII. yüzyıldaki Türkü ve bazı Mani metinleri bu kelimeyi düzenli olarak ön seste **e-** ile yazarlar. Kelime; diğer Mani metinlerinde, Uygurcada ve Arap harfli ortaçağ metinlerinde **i-**'yi belirtmekle birlikte **é-**'yi de temsil edebilen harflerle yazılır. Bu ses neredeyse tüm modern dillerde **i-** ile telaffuz edilir. Aslında **é-** içeren kelimelerde normal olarak yaşanan bu durum, şüpheden uzak değildir.

Bu ve buna benzer öteki beş sayıdaki bir diğer şüphe ise ünlüler arası (tek veya çift) ünsüzlerle ilgilidir. Başında ünsüz bulunan bir ek, sonunda aynı ünsüz bulunan bir sözcüğe eklendiğinde ortaya çıkan durumlar hariç bütün Türk dillerinin ikiz ünsüzlere alerjisi olduğu bilinmektedir ve hiçbir temel Türkçe sözcük çift ünsüz içermemektedir. Bu nedenle, bu altı sayının ikiz ünsüzle yazılması konusundaki istikrarlı gelenek oldukça dikkat çekicidir. Görünüşe göre söz konusu durum Türkü, Uygur veya Mani lehçelerinde yaşanmaz; ancak bu metinlerde kullanılan alfabelerde ikiz ünsüzlerin tek ünsüzlerden farklı şekilde yazıldığına dair gerçek bir kanıt bulunmadığı gibi aksini gösteren bazı deliller vardır. Örneğin, “Runik” yazıda ünsüzle biten bir köke aynı ünsüzle başlayan bir ek getirildiğinde bu sözcükler iki değil, bir ünsüzle gösterilir. *IE 7; II E 7*'de **ıttı**: (**ığtı**:) “bıraktı, terk etti” **ıttı**: şeklinde yazılmıştır. İkiz ünsüzleri *teşdit* ile işaretleme olanağına sahip Arap alfabesi, Türkçe yazım için benimsendiğinde durum oldukça netleşir. *Kaş.*'ta **ikki**: (veya **ékki** ?) yazımı yaklaşık yetmiş kez; **iki**: (**éki**: ?) ve **i:ki**: (**é:ki**: ?) yazımları ise her biri ancak beş altı kez -muhtemelen sehven- geçmektedir. El yazmasında *teşdit* yazılmamış olmasına rağmen **yétti**: (*III* 27, 9) ikiz ünsüz gerektiren *fa 'lal* başlığı altında gösterilmiştir. **Sekiz** (*I* 365, 14), **sekkiz**in kısaltması (*tahfif*) olarak özellikle açıklanmıştır. **Ottuz** (*I* 142, 24) da **ellig** (*I* 143, 10) de bu şekilde yazılır. Sadece **tokuz**, geçtiği iki yerde (*I* 437, 16; *III* 127, 14) tek bir **-k-** ile yazılmıştır fakat kelimenin kendi ana maddesi yoktur; böyle sözcüklerin *Kaş.*'taki yazımının çok da özenli olmadığı bilinmektedir.

Bu konu Mirzā Mehdī Hān'ın XVIII. yüzyılda kaleme aldığı Çağatayca el kitabı *Senglah*'ta da ele alınmıştır (Ross, 1910: 107-8). Çağataycada yalnızca birkaç *hurūf-i müşeddede* bulunduğu belirtilmiş; daha sonra sadece **ikki**, **yétti** **sekkiz**, **tokkuz** sayılarından söz edilerek bunların tek ünsüzle (*tahfif*) de yazılabildiği eklenmiştir. Hâlbuki **éllig**, bu kısma alınmamasına rağmen, *fol. 113 r. 7*'de aynı şekilde ikiz ünsüzle yazılmıştır; sadece **otuz** (*fol. 62 v. 10*) tek bir **-t-** ile karşımıza çıkmaktadır.

Bu ikiz ünsüzlerin erken dönemdeki varlığına dair önemli bir kanıt daha mevcuttur. Modern Çuvaşça, VIII. yüzyıldan önce -belki de IV. yüzyıl gibi erken bir çağda- Türklerin ana kitlesinden koparak Uralların batısına hareket eden bir kabilenin -muhtemelen Ön Bulgarların- dilinin doğrudan mirasçısıdır. Çuvaşça ancak yakın bir dönemde yazı dili olabilmiştir ve bu hâliyle standart Türkçeden büyük fonetik farklılıklarla (**ş** yerine **l** ve **z** yerine **r** kullanılması gibi) ayrılmaktadır. Ancak bu geniş çaplı değişikliklere rağmen Çuvaşça, VIII. yüzyıl öncesinden kalmış olması muhtemel eğilimi, bu kelimeleri çift ünsüzle yazma temayülünü, hâlâ korumaktadır. 50'nin tek biçimi **allā**'dır (Dmitriev, 1951); 2 (**ikkē**, **ikē**), 7

(*s'icé, s'icçé*), 8 (*sakkār, sakār*) ve 9 (*tāxxār, tāxār*) için ikiz ünsüzü olan ve olmayan yazılışlar mevcuttur. Sadece 30 (*vātār*) ikiz ünsüzünü yitirmiştir.

Ellig, diğer modern dillerin hemen her alanında çift ünsüzünü korurken öbür beş sözcüğün uzun biçiminden günümüze ulaşanların sayısı oldukça azdır. Bununla beraber, en erken dönem temel Türkçe sözcükler arasında sadece bu altı sayının ikiz ünsüzle telaffuz edildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu ilginç durumun açık bir izahı yoktur.

Birlikler ve bunların karşılığı olan onluklar arasındaki sıra dışı ilişki fark edilecektir. Çoğu dilde birden ona kadar olan sözcükler köken itibarıyla birbirinden bağımsızdır; ancak birlikler ile bunlara karşılık gelen onluklar arasında doğrudan etimolojik bir bağlantı vardır. Örneğin bu durum Hint-Avrupa ve Sami dilleri (Semitik dillerde yirmi sayısının genellikle on sayısının çifti olması dışında); ayrıca Moğolca ve Tunguz dilleri için de geçerlidir.² Ancak Türkçede birlikler ve onluklar arasındaki etimolojik bağlantı altmışa kadar görülmez; iki (veya on) ile yirmi, üç ile otuz, dört ile kırk veya beş ile elli arasında herhangi bir ilişki yoktur. Bağlantının neden bu aşamaya kadar görülmediği meselesi dil bilimcilerden çok belki de antropologların alanına girmektedir. Muhtemel izah şudur: Türkler, dillerini geliştirdikleri ve sağlamlaştırdıkları uzak dönemlerde küçük gruplar hâlinde yaşayan; küçük sürülere sahip kırsal bir halktı. İşlerini görmek için elliye kadar saymak yeterli oluyordu; bu yüzden daha yüksek sayıları kullanma ihtiyacı duymadılar. Diğer bir yorum ise şu olabilir: Bu, onluk sistem üzerine bindirilmiş bir beşlik sistemin varlığının kanıtıdır. Genel olarak konuşmak gerekirse Türkçe, her şeyin iki elin parmaklarıyla (başparmaklar dâhil) sayıldığı bir zamanda evrimleşmiş saf bir onluk sistemdir. Bilinen diğer iki sayı sisteminden farklı oluşunun sebebi budur. İngiliz sayma sisteminde düzinelerle sayma, bir dakikada altmış saniye olması gibi örnekleri görülen altmışlı sistem, bir elin dört parmağındaki üç eklemenin her birine başparmağın ucuyla dokunularak on ikiye kadar; diğer elin parmaklarının (ve başparmağın) kullanılmasıyla altmışa kadar (beş düzine) sayılan bir dönemde gelişmiştir. Bilinen üçüncü sistem ise İngiliz sayı düzeninde, puanlarda izleri görülebilen yirmili sistemdir. Görünüşe bakılırsa bunu -Doğu Fransa, Belçika ve İsviçre'nin bazı bölgeleri hariç- Fransızca konuşanların yetmiş *soixante dix* dedikleri; seksen ve doksan için yine benzer ifadeler kullandıkları Kıta'dan edindik. Fransızların da bu sistemi Basklardan miras aldığı genel kabul görmektedir. Sadece bir ve on arasındaki sayılar ile yirmi ve yüz için müstakil kelimelere sahip olan Basklar, 11'den 19'a kadar olan sayıları onluk yapılar ve birliklerle; 21'den 99'a kadar olan sayıları ise yirmili yapılar (iki, üç ve dört yirmilik) ve 1'den 19'a kadar olan sözcüklerle oluştururlar (Eys, 1883: 27). Bildiğim kadarıyla kimse bu sistemin nasıl ortaya çıktığını izah etmedi. Benim konuyla ilgili gayriciddi iddiam şu: Bu sayı düzeni insanların oturarak el parmaklarının yanı sıra ayak parmaklarını da sayabilecekleri kuru bir iklimde gelişmiştir.

Türk sayı düzeninin bir başka ilginç özelliği de altmış ve yetmiş, **altmış** ve **yétmış** ile seksen ve doksan için kullanılan **sekkiz(?)o:n** ve **tokkuz(?)o:n** ifadeleri arasındaki farktır. Bu iki sözcük dışında **-miş/-**

² Bu temel farklılık, adı geçen diller ile Türkçe arasında genetik bir bağ bulunduğu tezine karşı önemli bir kanıttır.

miş eki, Türkçede sadece fiillerden sıfat-fiil türeten bir ek konumundadır ve bu iki sayıdaki kullanımına ilişkin tatmin edici bir açıklama henüz yapılmamıştır. Bu farklılık Çuvaşçada 60, 70, 80 ve 90'ın **utmäl**, **s'itmël**, **sakărvun** ve **tăxărvun** olduğu dilin erken dönemlerine kadar gider. Öte yandan, farklılığın çok eski devirlere kadar uzanmadığı da düşünülebilir; çünkü kuzeydoğu dilleri (Sovyetler Birliği sahasında bugün bilinen adlarıyla Hakaslar, Tuvalar, Dağ Altayları vb.) standart Türkçeden çok da ayrılmamış olmalarına rağmen daha erken bir gelişim aşamasının izlerini taşımaktadırlar. Bu dillerde 60 ve 70 **aldan/altan** ve **çeden/çéton**'dur, ki bunlar açıkça görüldüğü gibi **altı: o:n** ve **yéti: o:n**'un modern biçimleridir. Bunların eskicil kalıntılar değil de özgün sözcükler olması -pek muhtemel olmasa da- mümkündür.

Kendilerine **Sarığ Yuğur** (Sarı Uygur) diyen Kansu, Kuzeybatı Çin'deki bir Türk kabilesinin bazı eskicil özellikleri koruyan dilinde (Malov, 1957: 178), otuzun üstündeki tüm onluklar -bazen yirmi ve otuz da- **on**'un uygun birime ilave edilmesiyle oluşturulmaktadır; ancak bu dil Çincenin etkisinde o kadar kalmıştır ki, bu tatbik eskicil bir kalıntı değil, Çincenin yeni bir taklidi olabilir. 100 için kullanılan **per yuz** Türkçe değil, kesinlikle Çince bir ifadedir.

Altay teorisini -Türkçe, Moğolca ve Tunguzcanın ortak bir atadan geldiğini- savunan akademisyenler dışında hiç kimse birlikler, onluklar ve yüz için kullanılan kelimelerin öz Türkçe olmadığını ileri sürmemiştir. Aynı şekilde, diğer uçtan başlarsak, artık hiç kimse 10.000 **tümen**'in "Tokarca"dan - "Tokarca A" (Agnean) *tmām* veya daha büyük olasılıkla "Tokarca B" (Kuchean) *tumane/tmāne*- alıntı bir kelime olmadığını iddia edemez. Bu sözcük ilk olarak VIII. yüzyıl Türkü ve Uygur yazıtlarında karşımıza çıkmaktadır. *II S. 1*'de **bi:r tümen artukı: yéti: bi:η sü:g** "17.000 asker" ve *II S. 8*'deki **üç tümen sü:g** "30.000 asker" söz gruplarında sayısal anlam kesindir; ancak *I N. 12*'de **bi:r tümen ağı:** "10.000 değerli şey" ve *Şine Usu E. 9*'daki **bi:η yıllık tümen künlik** "bin yıl ve on bin gün" (her iki öbekte de Çince etkisi sezilmektedir) "belirsiz büyük bir sayı"dan daha fazlasını ifade etmez. *I 402, 5*'te *Kaş.*, **Tümen**'i = *el-kaṭīr* "çok sayıda" ve **tümen miṅ**'i "bin bin" olarak çevirdiğine göre kesinlikle böyle yorumlamıştır. Bu nedenle, bu kelimenin ilkin bilinmeyen çok büyük bir sayıyı ifade için Türkçeye alındığı; ancak zamanla gerçek anlamı olan 10.000'e kavuştuğu düşünülebilir.

Bildiğim kadarıyla 1.000 kelimesinin öz Türkçe olmadığını iddia eden henüz çıkmadı; ancak aksine bazı belirtiler var gibi görünüyor. İlk olarak, iptidai halkların yüksek sayı değerleri için yabancı kelimeler ödünçlemeleri alışıldık bir durumdur. Örneğin Baskların 100'den büyük sayılar için yerel sözcükleri yoktur (Eys, 1883: 27); *milla*, 1.000, muhtemelen Latince'den alıntı bir kelimedir. Türkçede **tümen**, "Tokarlar" ile temastan sonra edinilmiş ödünç bir kelimedir (*okso*'dan **öküz** "öküz" bir diğeridir); bir mantık kıyasıyla 1.000'in de daha erken dönemlerde alınmış bir sözcük olduğu düşünülebilir. İkincisi, Türkçede 1.000 anlamına gelen kelime ile Çince'de 10.000 anlamına gelen kelime arasında -modern Çince'de *wan*, VIII. yüzyıl Tibetçe çeviri yazılarda *hban/hbun* (yani *mban/mbun*)- şüpheli bir benzerlik mevcuttur (Thomas & Clauson, 1926: 518). Bu sözcüğün Çince en eski karakteri bir akrep resmidir. Sözcük başlangıçta muhtemelen "çok büyük bir sayı", böcekler kadar çok anlamına geliyordu; hâlâ pek

çok deyimde korunmakta olan bu anlam daha sonra, o zamanki en yüksek değer olan 1.000'den (*ch'ien*) bir üst değer olan 10.000'e nicelleştirilmiştir. Son olarak VIII. yüzyıl Türkü'sünde kelimenin kendi telaffuzu konusunda da bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Bu kelime *II S. 1* ve *Şine Usu*'da, satır kenarında, **bi:ŋ**; *Şine Usu E. 9* ve belki *E. 11*'de **br:ŋ**; ve *Irk Bitig* 48'de (*XXXII*) **mı:ŋ** veya **mi:ŋ**'dir (ikisi birbirinden ayırt edilemez). Elbette **br:ŋ**'ın bir yazım yanlışı olduğu (bu yazıtlarda yazım yanlışlarına rastlanmaktadır) ve genizsil ünsüz içeren sözcüklerde **b** > **m** ses değişiminin Türkçede yaygın bir durum olduğu ileri sürülebilir. Ancak telaffuz farklılıklarının özellikle alıntı sözcüklerde de yaygın olduğu muhakkaktır.

Bu nedenle, hem **biŋ/biŋ**'in hem de **tümen**'in alıntı kelime olması ihtimal dahilindedir. Bu da **yü:z**'ü, kesinlikle öz Türkçe olan kelimeler ile alıntı olabilecek kelimeler arasında epeyce tehlikeli bir konumda bırakmaktadır. Yüz, tam bir Türkçe sözcük gibi görünüyor; asla Çince veya "Tokarca" değil ve başka bir dilden alıntı bir kelime olduğunu gösteren hiçbir şey yok; ancak başlangıçta 100 anlamında kullanılmamış olabilir. Türkler, en erken dönemlerde sadece 50'ye kadar sayma alışkanlığına sahip idiyeler "sonsuz büyüklükteki sayı" için muhakkak bir sözcüğe ihtiyaç duymuş olmalı. Bu da **yü:z** kelimesinin muhtemel ilk anlamıdır. **Yü:z** kelimesinin bir diğer anlamı "sima"dır; ancak belirsiz büyüklükteki ilk sayıların "tüm o simalar" kavramından geldiğini varsaymak muhtemelen aşırı hayalcilik olacaktır.

Türk sayı düzeninin, bildiğim kadarıyla başka hiçbir yerde (özellikle Moğolca ve Tunguzcada) tam olarak karşılığı bulunmayan, bir diğer garip özelliği de "parçalı onlar"ı ifade etme yöntemidir, yani 11, 12 ..., 21, 22 ..., vb. Bu, erken Türkçede sonraki *en yüksek onluk sayıdan önce* bir birlik kullanılarak yapılır; örneğin, 11 **bi:r yéğirmi:**, 23 **üç ottuz** vb. Bu elbette Latince 18 için "yirmi eksi iki" ifadeside görülen çıkarma yönteminden oldukça farklıdır. Görünüşe göre bu yöntem, Türklerin 50'den fazla saymadığı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Açıkçası, 51 için **bi:r altı: o:n** çok kullanışsız; **ékki: yü:z** de 98 veya 200 anlamına gelebileceği için belirsiz olurdu. Bu; Türkü, Mani lehçeleri ve Uygurcada 89'a kadar olan sayılar için hâlâ standart bir uygulamadır ancak daha yüksek sayılarda büyük birim, küçük olandan önce gelir. Türkü'de bu ikisi **artukı**: "ve buna ilaveten" ile bağlanmış, bkz. yukarıda *II S. 1*'deki alıntı, ancak daha sonra bu kelime çıkarılmıştır. Standart Uygur yöntemi, el yazmaları sayfalarının numaralanmasında örneklendirilmiştir. F. W. K. Müller'in *Uigurica IV* adlı eserinde yayımlanan el yazmasında sayfa numaralandırması, **üç yüz beş otuz** 325'e kadar devam etmektedir (1931). *Uigurica III*'te 79'un **tokuz sekiz on**, 95'in ise **tokuz on beş** olduğunu belirtmek gerekir (1922: 51-57). Geç dönem Uygurcasında bu ikinci yöntem daha düşük sayılar için de kullanılır, örneğin **otuz bir** 31. Bu uygulama, XI. yüzyıl Hakanî'sinde tüm "parçalı onlar" için standart yöntem durumundadır. Erken Uygurcadan sonra eski yöntemin hâlâ geçerli olduğu tek dil 11'in **per yığırma**, 21'in **per otus** ama 31'in **uçon per** olduğu Sarı Uygur dilidir (Malov, 1957: 178); ki bu da eski yöntemin yalnızca 29'a kadar geçerli olduğunu gösterir.

Son olarak, asıl sayıların Türkçenin temel yapısına nasıl bir ışık tuttuğunu düşünmek gerekir; çünkü bu sayıların hepsi, parçalarına ayrılması mümkün olmayan esas kelimelerdir. Yedi (veya sekiz) adet tek heceli: **bi:r**, **üç**, **tö:rt**, **bé:ş**, **o:n**, **kırk**, **yü:z** (ve **biñ/biñ**); yedi adet iki heceli: **ékki**., **altı**., **yétti**., **sekkiz**, **tokkuz**, **ottuz** ve **ellig**; bir adet üç heceli kelime **yégirmi**: mevcuttur. Bu dağılım, tek heceli sözcüklerin yüksek oranı dışında, erken dönem Türkçesinin muhtemelen özgün bir modelidir. Bir adet tek heceli ve üç adet iki heceli kelimenin **-z** ile bittiğine dikkat edilmelidir; ki bu da oldukça karakteristik bir durumdur. Zaman zaman **-z**'nin çift anlamı katan bir ek ya da en azından bunun bir belirtisi olduğu ileri sürülmüştür (Brockelmann, 1954). Bu iddia dikkatli bir tahlile dayanmamakta ve bu dört kelime ile desteklenmemektedir. Çünkü **tokkuz** çift değil tek sayıdır ve diğer üç kelime muhtemelen yarılarının iki katı olarak açıklanamaz.

2. Sıra Sayıları

Bunların tamamı prensip olarak aynı şekilde oluşturulmuştur. Sıra sayıları, Türkçenin erken dönemlerinde ünlüyle biten sayı adlarına **-nç** eki getirilerek yapıldı. Ünsüzle biten sayı adlarında ise aynı ek; bağlayıcı bir ünlüden sonra -yuvarlak ünlü içeren kelimeler için **-u/-ü-**, geri kalanlar için **-ı/-i** ile- kullanıldı. Uygulamada ise *Kaş.*'in da belirttiği gibi (III 373, 9) **birinç** kelimesi nadirdir; Uygurcada genellikle **baştınkı** kelimesi, XI. yüzyıldan sonra ise Arapça karşılığı olan *evvel* kelimesi tercih edilmiştir. İstisnai olarak “ikinci” sözcüğünün en eski şekli **ékinti**'dir ve bu; Türkü, Mani lehçeleri ve Uygurcadaki tek biçimdir. **İkinç** (veya **ékinç** ?) ilk kez XI. yüzyıl *Kaş.*'ta **ikindi**:(*metindeki şekliyle*) sözcüğünün alternatifini olarak ortaya çıkmıştır; ikinci kelimesi hâlâ birçok modern dilde varlığını sürdürmekte fakat “öğleden sonra namazı” veya “öğleden sonra” anlamında kullanılmaktadır. Geri kalan sıra sayılarının tamamı düzenlidir, örneğin *Kaş.* III 448-9'daki **üçünç**, **tö:rtünç**, **bé:şinç**. **Ékinti**:'nin, **-ntı:/-nti**: ekinin kullanıldığı daha eski bir dönemden kalan tek yadigar olması ve bu ekin -bu durum hariç- VIII. yüzyılda **-nç** olarak kısaltılmış olması, muhtemeldir. **-Tı > ty > ç** ses değişimi yaygın bir fonetik olgudur.

Bununla birlikte **-nç**, standart sıra sayısı eki olarak uzun süre varlığını sürdüremedi. XV. yüzyıla gelindiğinde kullanımdan kalktı ve yerini **-nçı/-nçi** veya bazı dillerde **-ncı/-nci**'ye bıraktı. Kısa biçim **-nç** *Kaş.*'ta bilinen tek şekildir ve XV. yüzyıla kadar standart form olarak kalmıştır; ancak daha uzun biçim, *Kutadgu Bilig*'te (*Kaş.*'la hemen hemen aynı döneme ait) bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. XV. yüzyıl Çağataycasında bu iki şekil birlikte kullanılırken düzyazıda uzun olan tercih edilir. *Senglah*'ta bu iki form arasındaki ilişki oldukça düzgün bir şekilde yeniden oluşturulmuştur; **ikinç** *duyum* ve **üçünç** *siyyum* olarak çevrilirken **ikinci** ve **üçüncü** *duyumîn* ve *siyyumîn* olarak tercüme edilmiştir. Farsça kısa ve uzun biçimler tamamen eş anlamlıdır. Günümüzde **-nç**'li kısa biçimler yalnız Sarı Uygurcada varlığını sürdürüyor gibi görünmektedir.

Teorik olarak bir sıra sayısı, herhangi bir asıl sayıdan elde edilebilir. *Kutadgu Bilig*'in Viyana el yazmasındaki bölümler listesinde numaralandırma aralıksız bir şekilde **yétmiş ikinci**'ye kadar gider ancak daha fazlası yoktur.

3. Üleştirme Sayıları

Bunlar da temelde aynı şekilde, ünsüzle biten sayı adlarına **-ar/-er**, ünlüyle biten sayı adlarına ise bağlayıcı bir ünsüzden sonra yine **-ar/-er** getirilerek oluşturulur. Eski Türkçede bu bağlayıcı ünsüz **-r** iken daha sonra **-ş** ile yer değiştirmiştir. Teoride, bir üleştirme sayısı, herhangi bir asıl sayıdan türetilir. Fakat eşyanın doğası gereği üleştirme sayıları, asıl sayılar ve sıra sayılarından daha nadirdir. Bunların oluşum süreçleri çoğunlukla takip edilemez. Üstelik bazı modern dillerde tüm bu sayı dizilerinin ortadan kalktığı söylenebilir. **Birer** sözcüğü Uygur dönemine kadar gitmektedir (Bang & Gabain, 1931: 15). **İkirer (ékirer ?)** Uygurcada **tört öđ içinde yana ikirer öđ adırılır** “yine, (yılın) dört mevsiminin her birinde iki (alt) mevsim ayırt edilir” gibi ifadelerde görülmektedir ve XV. yüzyıl Çağataycasına kadar varlığını sürdürmüştür (Bang & Gabain & Rachmati, 1934). Çünkü *Senglah*'ta (*folio 109 r. 23 ve 26*) hem **ikirer** hem de **ikişer** sözcükleri listelenmiştir; ilki Nevâî'den bir alıntıyla verilirken her ikisi de *dū tā* “(her biri) ikişer pay” olarak çevrilmiştir. **İkişer**, XV. yüzyıla ait bir Kıpçak sözlüğünde (Atalay, 1945); **ikişer** ise Altın Ordu hükümdarı Uluğ Muhammed Han'ın Sultan İkinci Murad'a yazdığı h. 831 / m. 1428 tarihli bir mektupta geçmektedir (Kurat, 1940: 9). **Üçer**, geç dönem bir Uygur sözleşmesinde kullanılmıştır; **üçer böz aldımız** “biz (ikimiz) üçer boy kumaş aldık” (Radloff, 1928). “Altışar” ise hem erken hem de geç dönem şekilleri bilinen bir başka sözcüktür. **Altırar**, az önce alıntı yapılan sözleşmede kullanılmıştır; **altırar bözni köni bérirbiz** “her birine altı boy kumaş vermeyi taahhüt ediyoruz”. Şüphesiz daha erken dönemlerde de mevcut olan **Altışar**'ın, XIX. yüzyılda kuzeybatı (Kazan, Kırım vb.) ve güneybatı (Osmanlı vb.) dillerinde görüldüğü kayıtlıdır. Üleştirme sayılarının hâlâ korunduğu dil grupları, çoğunlukla bunlardır.

Üleştirme sayıları Türkçe dışında çok az dilde bulunmaktadır. Moğolca ve belki de Tunguz dillerinde mevcuttur, ancak kullanılan son ekler tamamen farklıdır. Klasik Moğolcada sıra sayıları eki (çoğunlukla kısaltılarak) **-ğad/-ged** şeklinde yazılır (Poppe, 1954: 55). Bu biçimlerin ne kadar eski olduğunu bilmiyorum; hiçbirine Gizli Tarih'te (en eski ve önemli Moğolca metin, XIII. yüzyıl ortası) rastlanmıyor ama bu sadece bir tesadüf de olabilir. Tunguz dillerinde kullanılan ekler **-ta/-te** veya **-tal/-tel**'dir (Benzing, 1955: 105); ancak bunlar özel bir anlam taşıyan çokluk ekleridir.

4. Topluluk Sayıları

Ünlü ile biten sayı adlarıyla ilgili bazı belirsizlikler bulunmakla birlikte topluluk sayıları da prensipte aynı şekilde oluşturulmuştur. Ünsüzle biten asıl sayılara **-ağu:/-egü:** getirilir; ünlü ile biten sayılarda ise ekin başlangıçta **-ğu:/-gü:** olduğu anlaşılıyor. Ancak daha sonra, muhtemelen çok erken dönemlerde, ek

-ağu/-egü: olmuş; asıl sayının son ünlüsü atılmıştır. Topluluk biçiminin VIII. yüzyıl Türkü'süne kadar uzandığı muhakkaktır, kuzeydoğu dillerindeki varlığı göz önünde bulundurulursa bu biçimin daha da eski olduğu düşünülebilir ama Çuvaşçada bu yapıya dair kesin bir iz mevcut değildir. Teorik olarak herhangi bir asıl sayıdan bir topluluk sayısı elde edilebilir ancak uygulamada sadece sınırlı sayı adında bu durum gözlenebilmektedir. Örneğin, Ebu Hayyân, XIV. yüzyıl Kıpçakça el kitabı *Kitābu'l-İdrāk li-lisāni'l-Atrāk*'ın topluluk sayıları ile ilgili bir paragrafında sadece şu örnekleri vermektedir (matbu nüshada bazı küçük yazım hataları ile): **biregü:**, **ikegü:**, **üçegü:**, **dördegü:** (s. 22, **dördewü:**), **bé:şegü:**, **altağu:**, **yédegü:**, **seksegü:**, **toksağu:** (1931: 114-5). Bu sayı dizisi, üleştirme sayılarına sahip dillerdeki kadar olmasa da, bazı modern dillerde geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü üleştirme sayıları esas olarak kuzeybatı ve güneybatı gruplarında varlığını sürdürürken topluluk sayıları kuzeydoğu ve kuzey-merkez bölgesinde yaşamaya devam etmekte, güneybatıda ise hiç görülmemektedir.

Biregü “tek başına” ifadesinin geçtiği en eski metin *Kutağğu Bilig*'tir (343, 1238. vb. dizeler). XV. yüzyılda, örneğin Çağataycada, **-g-** atılmış ve kelime **bire'ü** veya **birew** olarak telaffuz edilmiştir. Ancak o dönemde bile bu sözcük Osmanlıcada mevcut değildi. V. de Veliaminof-Zernof, Çağataycanın XVI. yüzyıl ortalarına ait Osmanlıca el kitabı *Abuşka*'da, Nevâî'den yapılan bir alıntıyla “**aw** (veya **ew** ?) *bir kimse* ‘bir kişi’, **bir aw** (**ew** ?) ifadesinde kullanılır” şeklinde bir kayıt vardır (1869: 32). Aynı kayıt aslında Senglah'ta (fol. 53 r. 27) da yer almakta; ki bu durum, kelimenin XVIII. yüzyıl güney-merkez dil grubunda kullanım dışı kaldığının ispatıdır. Sözcük, kısaltılmış bir biçimde, sadece bazı kuzeydoğu ve kuzey-merkez dillerinde varlığını sürdürmektedir.

“İkisi birlikte” anlamına gelen kelime, esasen, Uygurcada oldukça yaygın bir şekilde **ikigü** (veya **ékiğü** ?) olarak yazılıyordu. Sözcük *Kaş.*'ta (I 45, 3) da **iki:gü:** (veya **éki:gü:** ?) iken *Kutağğu Bilig*'in el yazmalarında bunun yanı sıra **ikegü** şekli de (331, 875, 1463, vb. beyitler) mevcuttur. **İkegü** (veya **ékegü:** ?) bazı geç dönem Uygur belgelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Kelime hâlâ birkaç modern dilde, esasen kuzeydoğu ve kuzey-merkez grubunda, genellikle bozuk bir biçimde (**ekkü:**, **ikü:**, **ekö:**, **ökö:**, **ikew**, vb.) mevcudiyetini korurken güneybatıda ortadan kaybolmuştur.

Üçegü, VIII. yüzyıl Türkü'sünde (Tonyukuk yazıtında iki kez); *Kutağğu Bilig*'te (802. beyit) ve yine bozuk biçimde, önceki sözcükle hemen hemen aynı modern dillerde yer almaktadır. **Törtegü** *Kutağğu Bilig*'te (4502. beyit) geçmektedir. **Béşegü** Uygurcada bulunmaktadır (Bang & Gabain, 1931: 15). “Altısı birlikte” ifadesinin bilinen en eski biçimi, XIV. yüzyıl Kıpçakçasındaki (yukarıya bakınız) ve Rabguzî'nin XIV. yüzyılda kaleme aldığı *Kısâsu'l-Enbiyâ*'daki **altağu:**'dur. Ne yazık ki **altığu:**'nun daha eski bir biçiminin bulunduğu dair bir kanıt yoktur. Sözcüğün modern şekilleri **alda:**, **alto:**, **altu:** ve **altaw**'dır. **Yétegü** Uygurca kaydedilmiştir (Bang & Gabain, 1931: 57); ancak söz konusu metin geç bir döneme ait olduğu için bu, kelimenin en eski şekli olmayabilir.

Brockelmann, *Osttürkische Grammatik* adlı eserinin 130c paragrafında, **-la/-le** ekinin topluluk sayısı oluşturmak için de kullanıldığını ileri sürmüş; aşağıdaki **birle**, **ikile** ve başka birkaç kelimeyi daha örnek

olarak göstermiştir (1954). Brockelmann'ın yanıldığına hiç şüphe yoktur. **Birle:**, *Der Türkische Sprachbau*'da tartışılan dört “eski Türkçe edat”tan biridir ve Grønbech'in teorisine göre **bi:r** ve “pekiştirme edatı **-le**”den oluşmaktadır (1935: 35). Her ne olursa olsun, sözcük, aslında tek anlamı “ile” olan bir edattı. **İki:le:** sözcüğü ise farklı bir meseledir. *Kaş.*'ta bir kez (III 244, 20) **bi:r tilkü: teri:sin iki:le: soyma:s** “Bir tilkiyi iki kez yüzemezsin” atasözünde; ayrıca *Kutağğu Bilig*'te en az bir kez (uzun süre uyudu ve korkuyla uyandı) **yumulmadı yandru ikile közi** (5674. beyit) geçer. Brockelmann **ikile közi**'yi “iki gözü” olarak okumuştur; ancak beyit açıkça “gözleri ikinci kez kapanmadı” anlamına gelmektedir. En mantıklı açıklama, **iki:le:**'nin birçok Türk dilinde var olmuş ve bazılarında hâlâ varlığını sürdüren **iki:le:-** “(bir şeyi) iki kez yapmak” fiilinden kısaltılmış bir zarf-fiil olduğudur.

İkile ve Brockelmann'ın 130a paragrafında alıntı yaptığı diğer sözcüklerin sonraki kullanımları, aslında 130c paragrafında alıntılanan kelimelerin kısaltılmış biçimleridir. XIV. yüzyılda Fars sahasındaki Türk dillerinde **-e'üle/-e'ülen** ve benzeri eklerle oluşturulan topluluk sayılarının ortaya çıktığı görülmektedir; örneğin **ike'üle/ike'ülen** “ikisi bir arada”. Bunların ilk olarak XV. yüzyıl Çağataycasında kayda geçirildiği ve kısaltılmış şekliyle bazı modern dillerde günümüze kadar ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu özel durumda modern biçimler şunlardır: kuzeydoğu **igile, ikke:leñ, ikkö:len;** güneydoğu **ika'olan, iki:le;** güney-merkez **ikkele, ékela, ék(k)éle;** kuzeybatı **ekovlan**. Bunlar hakiki sıra sayılarıdır ancak öz Türkçe değildirler. Moğol zaptından sonra XIV. yüzyılda özellikle İlhanlılar tarafından yönetilen bölgede Moğolca, Türk dilini yoğun bir şekilde istila etmiştir. Senglah, Çağataycadaki Moğolca asıllı bazı sözcükleri böyle tarif ederken daha da büyük bir kısmını bu şekilde tanımlamadan listelemiştir. Sadece Moğolca isimler, sıfatlar değil; Türkçeymiş gibi çekimlenen fiiller, hatta bazı durumlarda burada incelediğimiz ekler de ödünç alınmıştır.

Moğolca topluluk sayıları, Klasik Moğolcada **-ğulan/-gülen** biçiminde yazılan ancak gerçekte **-'ulan/-'ülen** olarak telaffuz edilen eklerin -bazen kısa şekillerinin- asıl sayılara getirilmesiyle oluşmuştur (Pope, 1954: 55). Bunlar, Moğolcanın en eski unsurlarındandır ve birçoğu Gizli Tarih'te yer almaktadır (Haenisch, 1939). **İke'ülen**, Türkçe **iki:** kelimesi ve Moğolca **-'ülen** ekinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur; benzer topluluk sayıları da bu şekilde türetilmiştir. Türkçede Moğol istilasından sonra sadece Moğol dilinin etkisinin yoğun olduğu bölgelerde ortaya çıkan bu topluluk sayıları ile istiladan çok önce var olan ve topluluk sayısı olmayan bu iki eski kelime **birle:**, **iki:le:** arasında hiçbir bağlantı yoktur.

SONUÇ

Ömrünü Doğu dillerine adayan Sir Gerard Clauson, büyük bölümü Türkoloji sahası ile ilgili olmak kaydıyla, yetmişten fazla çalışma yayımlamıştır. Türk dilinin kökeni, gelişim süreci ve Orhun Yazıtları öncesi Türkçenin yapısıyla ilgili araştırmalar yapan Clauson; Ramstedt, Aalto, Poppe, Tekin gibi bilim adamları tarafından savunulan Altay dilleri teorisine karşı çıkmıştır.

Bilindiği gibi daha önce Schott tarafından öne sürülen Türkçe “ş”, “z” - Çuvaşça “l”, “r” ses denkliklerinin Türkçe ile Moğolca arasında da bulunduğu görüşü Ramstedt tarafından ortaya konmuştur (Tavkul, 2003: 23). Hem bu denkliğin hem de bu diller arasındaki ses ve yapı benzerliklerinin raslantıyla veya kelime alışverişiyle açıklanamayacağına inanan uzmanlar; aynı kökten geldiğini düşündükleri Türkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca için Altay dilleri ifadesini tercih etmişlerdir. Benzing, Doerfer gibi araştırmacılar ise Türkçe ile Moğolca arasındaki benzerliği 13. yüzyıldan önce Türkçeden Moğolcaya geçmiş ödünç kelimelere bağlamış; Altay dillerinin akrabalığı konusunun sadece bir varsayım olduğunu iddia etmişlerdir. Temel sözcüklerin istatistiğini çıkaran Doerfer, akrabalıkları ispat edilmiş dillerde aynı kelime oranının oldukça yüksek olduğunu; böyle bir oranın Altay dillerinde bulunmadığını ortaya koymuştur (1983: 11-12).

Clauson da “Türkçede Sayılar” adlı bu makalesinde aynı düşüncüyü savunmuş, Türkçenin bazı özelliklerinin çok sıra dışı olduğunu, bu özelliklere başka dillerde rastlanmadığını belirtmiş; yukarıda bahsedilen dillerle Türkçe arasında akrabalık ilişkisi bulunmadığını örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Hiçbir temel Türkçe sözcükte ikiz ünsüz bulunmadığını belirten yazar, Türkçenin farklı dönem ve lehçelerinde kullanılan sayı adlarındaki çift ünsüzlerin oldukça dikkat çekici olduğunu; bu durumun ikiz ünsüzlerin erken devirlerdeki varlığını ispatlayabileceğini ifade etmektedir. Clauson diğer dillerde görülen bağlantının aksine, Türkçede “birlikler” ve “onluklar” arasında etimolojik bağlantının “altmış” sayısına kadar görülmediğini belirtmektedir. Bu durumu Türklerin o dönemde daha büyük sayıları kullanma ihtiyacı duymadıkları teorisi ile izah etmeye çalışan yazar, Türk dilleri ile diğer diller arasındaki bu temel farklılığın Altay dilleri köken birliği tezine karşı en önemli delillerden biri olduğunu iddia etmektedir. Altmış ve yetmiş sayılarında kullanılan “-mXş” ekine dikkat çeken Clauson, bunun daha yeni bir kullanım olabileceğini; asıl kullanımın birlikler ve on sözcüğü ile yapılan “sekkiz-on” (seksen) ve “tokkuz-on” (doksan) gibi şekiller olması gerektiğini ileri sürmüştür. Yazar “tümen” (on bin) sözcüğünün 8. yüzyıldan önce Tokarcadan, “bin” sözcüğünün Çince'den alınmış olabileceğini; “yüz” sözcüğünün ise ilk anlamının bugünkünden farklı olduğunu belirtmiştir. Clauson erken Türkçede kullanılan “üç ottuz” (23) gibi sayı biçimlerinin özellikle Moğolca ve Tunguzcada bulunmadığını, bu durumun Altay dilleri teorisine karşı bir başka önemli delil olduğunu savunmaktadır. Yazar, sıra sayıları için kullanılan ekin erken dönemde “-nç” olduğunu; üleştirme sayıları için kullanılan ekin bağlayıcı ünsüzünün başlangıçta “r” iken sonradan “ş”ye dönüştüğünü; topluluk sayıları için kullanılan eklerin Moğolcadan alıntı olabileceğini örneklerle açıklamıştır.

KAYNAKÇA

- Atalay, B. (1945). *Et-tuhfet-üz-zekiyye*. TDK Yayınları.
- Bang, W. & Gabain A. M. (1931). *Analytischer index zu den fünf ersten stücken der Türkischen turfan-texte*. Akademie d. Wissenschaften.
- Bang, W. & Gabain A. M. & Rachmati, R. (1934). *Türkische turfan-texte VI das buddhistische sūtra sākiz yükmäk*. Akademie d. Wissenschaften.
- Benzing, J. (1955). *Die tungusischen sprache*. Akademie der Wissenschaften.
- Brockelmann, C. (1954). *Osttürkische grammatik*. Brill Archive.
- Denison, R. (1910). *The mabâni 'l-lughat, being a grammar of the Turki language in Persian by mirzâ mehdi khân*. Bibliotheca Indica.
- Dmitriev, N. K. (1951). *Russko-Chuvashskiy Slovar*. Gos. Izd-vo Inostrannykh i Natsional'nykh Slovary.
- Doerfer, G. (1983). Temel sözcükler ve Altay dilleri sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 28-29, ss. 1-16.
- Ebu Hayyân. (1931). *Kitābu 'l-idrāk li-lisāni 'l-atrāk*. (A. Caferoğlu, Hzl.). İstanbul Evkaf Matbaası.
- Eys, W. J. (1883). *Outlines of basque grammar*. Trübner.
- Grønbech, K. (1935) *Der Türkische sprachbau*. Levin & Munksgaard.
- Haenisch, E. (1939). *Wörterbuch zu Manghol un Niuca Tobca 'an*. Otto Harrassowitz.
- Kurat, A. N. (1940). *Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına ait yarlık ve bitikler*. Bürhaneddin Matbaası.
- Malov, S. E. (1957). *Yazyk zheltykh Uygurov*.
- Müller, F. W. K. (1922). *Uigurica III*. Akademie der Wissenschaften.
- Müller, F. W. K. (1931). *Uigurica IV*. Akademie der Wissenschaften.
- Poppe, N. (1954). *Grammar of Written Mongolian*. Harrassowitz.
- Radloff, W. (1928). *Uigurische Sprachdenkmäler*. Der Akademie Der Wissenschaften.
- Tavkul, U. (2003). Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında bazı kriterler. *Kırım Dergisi*, 12(45), ss. 23-32.
- Thomas, F. W. & Clauson, G. L. M. (1926). A Chinese Buddhist text in Tibetan writing. *JRAS*, 58(3), ss. 508-526.
- Veliaminof-Zernof, V. (1869). *Dictionnaire Djagatai-Turc*.